

## Τζέκυ Χανταλί

יְתִיב יְתִיב

**Ο παππούς:** Ο παππούς μου έπαιξε ιδιαίτερο ρόλο και είχε μεγάλη επιρροή στην έντονη και γεμάτη χρώματα παιδική μου ηλικία. Χάρης τον παππού μου η θάλασσα είχε μυστικά, τα έπιπλα φτερά και τα πουλιά αισθήματα...

Είχε μακρύ άσπρο μούσι και ίσια πλάτη. Η έκφραση του προσώπου του ενέπνεε (στα παιδιά της γειτονιάς) εμπιστοσύνη και ταυτοχρόνως *αισθήματα* σεβασμού, δέους και αγάπης.

**Ο πατέρας:** Όταν ήμουν έξι, επτά και οχτώ χρονών άρχισα να μπαίνω στον κόσμο των μεγάλων. Ένιωθα μεγάλη περηφάνια για το σεβασμό που έδειχναν όλοι - Εβραίοι και μη- στον πατέρα μου. Ο πατέρας μου ενέπνεε *σεβασμό*. Σεβόταν τους συνανθρώπους του καθώς επίσης και όσους συμπεριφέρονταν με σεβασμό προς τους άλλους με αποτέλεσμα να τον σέβονται και να τον εκτιμούν *τον ίδιο*.

Ο πατέρας μου, Σλόμο, ήταν έμπορας οικοδομικών υλικών και προφανώς ο πιο επιτυχημένος απ' όλα τ' αδέρφια του. Ήταν ο μόνος που κατάφερε να γίνει οικονομικά ευκατάστατος. Σε αντίθεση με την υπόλοιπη οικογένεια –τόσο από την πλευρά της μητέρας μου όσο και από την πλευρά του πατέρα μου, οι οποίοι ζούσαν σε εβραϊκή γειτονιά - εμείς μέναμε σε καλή γειτονιά. Σε αυτή τη γειτονιά δεν έμεναν πολλοί Εβραίοι. Παρ' όλα αυτά, ο πατέρας μου ποτέ δεν περηφανευόταν για την οικονομική του ευχέρεια και γι' αυτό οι επισκέψεις στον θείο μου αποτελούσαν μοναδική εμπειρία για μένα. Η οικογένεια της μητέρας μου ζούσε μια απλή εβραϊκή ζωή γεμάτη χαρά. Πόσο μου άρεσε να βρίσκομαι στην αυλή τους με τ' άλογα και τις κότες, μυρίζοντας τις μυρωδιές της φασολάδας που ετοίμαζαν για την Παρασκευή το βράδυ.

**Οι οικογενειακές σχέσεις:** οι γονείς μου έτρεφαν αμοιβαίο σεβασμό ο ένας προς τον άλλο χάρης το γεγονός ότι ο καθένας γνώριζε την θέση του και τα καθήκοντά του. Ο πατέρας ήταν ο πατριάρχης της οικογένειας, όπως συνηθιζόταν στις *σεφαραδίτικες* οικογένειες. Ποτέ δεν σήκωσε χέρι στα παιδιά του. Αν καμιά φορά έκανα κάτι ανεπίτρεπτο, με αγριοκοίταζε και μ' αυτό μ' έβαζε στην θέση μου. Η μητέρα μου, σε αντίθεση με τον πατέρα μου, όταν έχανε πλέον την υπομονή της ή έφτανε στα άκρα της, δεν δίσταζε να με χτυπάει με την παντόφλα. Όταν ο αδελφός μου γύρισε από το στρατό κάπνιζε ελεύθερα. Όλοι γνωρίζαμε ότι κάπνιζε. Και ο πρωτότοκος αδελφός μου κάπνιζε, αλλά από σεβασμό δεν κάπνιζε ποτέ μπροστά στον πατέρα.

Ήμασταν ενωμένη οικογένεια και ο πατέρας μου ήταν η δεσπόζουσα προσωπικότητα της οικογενείας. Είχα πέντε μεγαλύτερα αδέρφια και αδελφές. Ο μεγαλύτερος αδελφός μου, ο Γιούντα, ήταν γραμματέας, ο Σμούελ, δούλευε στο μαγαζί του πατέρα μου και οι τρεις αδελφές μου, η Πέρλα, η Λουσία και η Ίντα, έμεναν σπίτι, όπως ήταν η παράδοση στη Θεσσαλονίκη. Ως στερνοπαίδι τα πήγαινα καλά με τις αδελφές μου οι οποίες δεν μου χάλαγαν χατίρι και με καλομάθαιναν.

**Οι Γιορτές:** Πριν το *Πέσαχ*, ο παππούς έφαχνε, με τη βοήθεια κεριού, τα απομεινάρια του *χαμέτς* που η μητέρα τοποθετούσε σε διάφορες γωνίες του σπιτιού και τα μάζευε με ένα ιδιαίτερο φτερό. Παρόλο που δεν ήμασταν θρησκευόμενη οικογένεια, στο σπίτι τηρούσαμε αυστηρά τους νόμους της *κασρούτ* (κανόνες διατροφής σύμφωνα με τον εβραϊκό νόμο).

Το *Πούριμ* μου ανέθεταν μεγάλο καθήκον. Μια μέρα πριν τη γιορτή, πήγαινα μαζί με τον πατέρα μου στην εβραϊκή αγορά, στη στοά *Μοδιάνο*, που χτίστηκε από την οικογένεια *Μοδιάνο*. Η έκταση της στοάς ήταν πολύ μεγάλη, και το 99% ανήκε σε Εβραίους. Η αγορά ήταν πολύ κοντά στο γραφείο του πατέρα μου. Με πήγαινε εκεί για να αγοράσουμε καραμέλες σε διάφορα σχήματα, π.χ. γαμπρούς και νύφες, τα ονομαζόμενα *νόβιας* και *νόβιους*. Όπως ειπώθηκε πριν, τα περισσότερα μαγαζιά άνηκαν σε Εβραίους. Όλο το χρόνο τα μαγαζιά πουλούσαν διάφορα είδη γλυκών και αμυγδαλωτών. Πριν το *Πούριμ* έφτιαχναν φιγούρες και διάφορα σχήματα από ζάχαρη: κοριτσιού, γυναίκας, άντρα, πύργου του Άιφελ, ψαλιδιού, σίδερου όλα φτιαγμένα από χρωματιστή ζάχαρη. Οι μαγαζάτορες τα εξέθεταν σε πάγκους στην πρόσοψη του μαγαζιού τους προκαλώντας ευχάριστο και πολύ νόστιμο θέαμα. Ο πατέρας μου αγόραζε δύο με τρία κιλά και τα έφερνε σπίτι.

Την παραμονή του *Πούριμ* η μητέρα μου ετοιμάζε ασημένιους δίσκους με άσπρα δαντελένια πετσετάκια τα οποία γέμιζε με γλυκά, που η ίδια έφτιαχνε, και με αυτές τις ζαχαρένιες φιγούρες. Περίμενα με μεγάλη ανυπομονησία τη στιγμή που μου ανέθεταν το καθήκον του αποστολέα. Το βράδυ διαβάζαμε στη συναγωγή το βιβλίο της Εστέρ (που αναφέρεται στη Βίβλο), την αποκαλούμενη *Μεγκιλάτ Εστέρ*. Κάθε φορά που ακούγαμε το όνομα του κακού *Αμάν* βεράγαμε με σφυρί πάνω σ'ένα κομμάτι ξύλο. Δεν είχαμε κανονικές ροκάνες όπως εκείνες που υπήρχαν στις κοινότητες των *Εσκεναζί* Εβραίων παρά μόνο ένα σφυρί κι ένα κομμάτι ξύλο.

Την εβδομάδα του *Πέσαχ*, ο πατέρας μου καλούσε στο σπίτι Έλληνες εργολάβους με τους οποίους δούλευε. Αυτοί ερχόντουσαν με ευχαρίστηση προκειμένου να γευτούν τα νόστιμα *μπουμουέλος* - παραδοσιακούς λουκουμάδες από ματσά αυγά και μέλι που έφτιαχνε η μητέρα μου.

Το *Σαβουότ* πηγαίναμε για πικ-νικ και τρώγαμε παραδοσιακά φαγητά της γιορτής που ετοίμαζε η μητέρα μου. Αυτό που μου άρεσε περισσότερο ήταν το *σουτλάτς*, ένα είδος πολύ νόστιμου ρυζόγαλου

## Ζακ Στρούμσα

המורה ז'ק

Γεννήθηκα στην Θεσσαλονίκη το 1913.

**Ο πατέρας:** Ο πατέρας μου τελείωσε τις σπουδές του στο *Ταλμούδ Τορά Αγκαντόλ*, σχολή για Εβραίους δασκάλους. Δίδασκε εν μέρη στα διάφορα σχολεία της κοινότητας και εν μέρη στο σχολείο *Αλτσέχ*. Παρέδιδε επίσης μαθήματα *Τορά* (Βίβλου) σε παιδιά που προετοιμαζόντουσαν για την τελετή της θρησκευτικής τους ενηλικίωσης – το αποκαλούμενο *Μπαρ-Μίτσαβα*, γεγονός που του επέφερε επιπλέον εισόδημα. Χάρης τη μελωδική φωνή του και τη μεγάλη υπομονή του έγινε περιζήτητος δάσκαλος σε πολλές οικογένειες με κύρος στην πόλη. Επειδή πολλοί μαθητές του έρχονταν στο σπίτι μας για μάθημα, επικρατούσε στο σπίτι μια αυστηρότητα. Τα παιδιά του κυρίου Στρούμσα έπρεπε να αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση!

**Η Οικογένεια:** Πριν φύγω για σπουδές, ορκίστηκα στον πατέρα μου ότι θα γυρίσω ελεύθερος, ότι θα πάω μόνο για σπουδές και θα γυρίσω. «Όταν θα έρθει η ώρα να παντρευτείς θα πάρεις δικιά μας που θα έχουμε εμείς εγκρίνει». Ήθελα να κρατήσω την υπόσχεσή μου γιατί στην οικογένεια μας συνηθιζόταν να υπακούς τους γονείς.

**Μουσική:** Ένα με δυο χρόνια πριν το *Μπαρ - Μίτσαβα* μου, η μητέρα μου αποφάσισε ότι έπρεπε να αποκτήσω κάποια μουσική εκπαίδευση. Με έστειλε λοιπόν στον ξάδερφό της, τον Γιοέλ, ο οποίος είχε μεγάλο μαγαζί με μουσικά όργανα. Όλοι συμφωνήσανε πως έπρεπε να αρχίσω την μουσική μου εκπαίδευση μαθαίνοντας μαντολίνο. Η μουσική έγινε μεγάλος μέρος της ζωής μου. Μετά από μισό χρόνο αντί για μαντολίνο άρχισα να παίζω βιολί. Τα μαθήματα γινόντουσαν σε καθορισμένες ώρες και μέρες : κάθε Δευτέρα και Πέμπτη από τις 5 ως τις 6 το απόγευμα. Δεν ήθελα να χάνω μάθημα για ουδέποτε λόγο.

Μια Δευτέρα, μαθητής στο σχολείο *Αλτσέχ*, δεν είχαν ετοιμάσει όπως έπρεπε το μάθημα μαθηματικών που μας δίδασκε ο διευθυντής του σχολείου, *Ισχάκ Αλτσέχ*. Με έβαλε τιμωρία να αντιγράψω το μάθημα 20 φορές. Όταν το ρολόι της τάξης έδειξε τεσεράμισι, η καρδιά μου άρχισε να χτυπάει γρήγορα. Έπιασα το βιολί και υπακούοντας μόνο στην καρδιά μου βγήκα τρέχοντας από το σχολείο, ανέβηκα στον ηλεκτρικό και κατευθύνθηκα προς το ωδείο.

Το επόμενο πρωί, φτάνοντας στο σχολείο, μου ζήτησε ο διευθυντής να δικαιολογήσω την απουσία της προηγούμενης μέρας. Συγκέντρωσα όλη τη δύναμη που είχα και του απάντησα : «Έχετε το δικαίωμα να με τιμωρήσετε, αν πιστεύετε ότι μου αξίζει, εκτός Δευτέρας και Πέμπτης, διότι αυτές τις μέρες έχω μάθημα βιολί και μου είναι εξίσου σημαντικό όσο η φυσική και τα μαθηματικά.» Ο *Ισχάκ Αλτσέχ* ακούγοντας τα λόγια μου θύμωσε και κάλεσε τον πατέρα μου και του είπε: «Αβραάμ, ο γιος σου είναι πολύ πεισματάρης, όπως ακριβώς οι *Εσκεναζί Εβραίοι!*»

## Οντέτ Αμπραβανέλ-Εζρατή

לְאִבְרָהָם וְשֵׁרָה

**Η οικογένεια :** Ήμουν μοναχοκόρη και είχα δυο γιαγιάδες και έναν παππού. Η μια γιαγιά ζούσε μαζί μας, ενώ η άλλη έμενε μαζί με τις θείες της μητέρας μου στον πάνω όροφο. Οι αδερφές της μητέρας μου ήταν σαν αδερφές μου. Περνούσαμε πολλές ώρες μαζί, τρώγαμε μαζί, κοιμόμασταν μαζί. Μεγαλώνοντας σε μια αγαπημένη οικογένεια ήμουν ευτυχισμένη.

**Η δουλειά :** Ο πατέρας μου δούλευε πολλά χρόνια σε εταιρία με οικοδομικά υλικά. Ο παππούς μου, Μπενοζίλιο, ήταν μεγάλος φαρμακοποιός, και πριν τη μεγάλη πυρκαγιά, είχε το μεγαλύτερο φαρμακείο στη Θεσσαλονίκη. Εισηγάγε φάρμακα και τα πουλούσε. Στη μεγάλη πυρκαγιά όλα κάηκαν και δεν του έμεινε τίποτα, εκτός από ένα μικρό ακίνητο, που βρισκόταν μακριά. Εκεί έκτισε ένα άλλο φαρμακείο. Εκείνη την εποχή στη Θεσσαλονίκη ο φαρμακοποιός ήταν και λίγο νοσοκόμος διότι διεξήγαγε εξετάσεις αίματος και ούρων. Όταν συνέβαινε κάποιο αυτοκινητιστικό δυστύχημα δεν καλούσαν ασθενοφόρο, αλλά μετέφεραν τους τραυματίες στα φαρμακεία, όπου τους δίνονταν οι πρώτες βοήθειες.

**Η διασκέδαση:** Δε βγαίναμε πολύ, γιατί οι νέοι της Θεσσαλονίκης δεν συνήθιζαν να βγαίνουν μόνοι τους το βράδυ. Πηγαίναμε όμως μαζί με φίλους σχεδόν κάθε Σάββατο απόγευμα στον κινηματογράφο. Τα καλοκαίρια πηγαίναμε κάθε μέρα στη θάλασσα. Καμιά φορά και δύο φορές τη μέρα, επειδή ήταν πολύ κοντά στο σπίτι. Αυτή ήταν η κύρια διασκέδασή μας τα καλοκαιρινά πρωινά. Μερικές φορές οι γονείς μου, η θεία μου και εγώ πηγαίναμε οικογενειακώς για χορό. Μου άρεσε πολύ να βλέπω πως χόρευαν οι μεγάλοι, πως χόρευε η θεία μου και ποιος την ζητάγε σε χορό. Αυτή ήταν η βραδινή μας διασκέδαση.

**Παιδεία:** Εκείνη την εποχή βγήκε νόμος σύμφωνα με τον οποίο κάθε Έλληνας πολίτης είναι υποχρεωμένος να φοιτήσει σε ελληνικό σχολείο τουλάχιστον για τα έξι χρόνια του δημοτικού. Γι 'αυτό κι εγώ έφυγα από το γαλλικό σχολείο και πήγα σε ελληνικό. Στο σχολείο φοιτούσαν μαζί καθολικοί, ορθόδοξοι και Εβραίοι. Το Πάσχα το γιορτάζαμε τρεις φορές : μια το ελληνικό ορθόδοξο, μια το καθολικό Πάσχα και μια το εβραϊκό Πέσαχ.

## Οβάντια Μπαρούχ

דודא פון פראג

**Η οικογένεια:** " Μια μόνο μέρα να γυρίσεις σπίτι χωρίς να σκίσεις το παντελόνι σου, μια μόνο μέρα", έλεγε συνεχώς η μητέρα μου. Ήμουν άτακτο παιδί. Όλη την εβδομάδα η μητέρα μου ασχολιόταν με τις δουλειές του σπιτιού. Τα ρούχα μας τα έπλενε στο χέρι. Γι' αυτό οι στοίβες των λερωμένων ρούχων δεν τελείωναν ποτέ. Όσο και αν έπλενε, όσο και αν σιδέρωνε, ο ρυθμός που λερώναμε τα ρούχα μας ήταν τέτοιος που πάντα υπήρχαν ρούχα για πλύσιμο. Το σπίτι το κρατούσε πάντα καθαρό αλλά η βασική της ασχολία ήταν η ετοιμασία του φαγητού και ειδικότερα η ετοιμασία του οικογενειακού βραδινού. Αυτό ήταν το μόνο γεύμα στο οποίο συμμετείχε όλη η οικογένεια. Πέρα από το φαγητό, γινόντουσαν συζητήσεις για τα οικονομικά προβλήματα της οικογένειας καθώς και για τα προσωπικά προβλήματα του καθενός.

**Ο πατέρας και τα μέσα οικονομικής συντήρησης:** Ο πατέρας μου δούλευε πολύ σκληρά προκειμένου να συντηρήσει την οικογένεια. Από νωρίς το πρωί ως τη δύση του ήλιου βρισκόταν στο λιμάνι. Επέστρεφε πολύ κουρασμένος στο σπίτι, πλενόταν, έβαζε την πυτζάμα του και καθόταν στο καναπέ με ένα φλιτζάνι καφέ, που του έφτιαχνε η μητέρα μου, και ένα τσιγάρο περιμένοντας το βραδινό. Ο πατέρας μου κάπνιζε σαν φουγάρο: Τέσσερα με πέντε πακέτα τη μέρα. Συνήθως δε μιλούσε. Λίγες κουβέντες μόνο με την μητέρα μου.. Με μας τα παιδιά δε μιλούσε, αλλά πάντα τον σεβόμασταν και τον υπακούγαμε. Οι αδερφές μου υπάκουγαν κάθε εντολή του. Όταν τους έλεγε να γυρίσουν σπίτι στις εφτάμισι αυτές όχι μόνο έφταναν στην ώρα τους, αλλά πολλές φορές γυρνούσαν πιο νωρίς. Ποτέ δεν αργούσαν. Κι εγώ σεβόμουν τον πατέρα μου. Όταν άρχισα να δουλεύω (μετά από έξι χρόνια φοίτησης στο δημοτικό) άρχισα να καταλαβαίνω και να εκτιμώ την ευθύνη της συντήρησης της οικογένειας.

**Η ζωή και η παράδοση της κοινότητας:** Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης κρατούσαν τις παραδόσεις. Το Σάββατο, όλα ήταν κλειστά, συμπεριλαμβανομένων του λιμανιού και του σιδηροδρομικού σταθμού. Όλα ήταν κλειστά επίσης το Κιπούρ και τις άλλες μεγάλες εβραϊκές γιορτές. Το Σάββατο ήταν εξολοκλήρου ιερή μέρα. Όλη την εβδομάδα προετοιμαζόμασταν για την ιερή μέρα του Σαββάτου. Το απόγευμα της Παρασκευής υποδεχόμασταν το *Σαμπάτ* (την ημέρα του Σαββάτου) φορώντας κολλαρισμένα ρούχα που μοσχοβολούσαν.. Εγώ μεγάλωσα σε τυπικό παραδοσιακό ελληνο-εβραϊκό σπίτι. Ο πατέρας μου πήγαινε πολύ συχνά στη συναγωγή και εμείς τα παιδιά πηγαίναμε μαζί του. Το σπίτι μας αποτελούσε ένα συνδεδεμένο κρίκο στα πλαίσια της δραστήριας και ισχυρής εβραϊκής ζωής της κοινότητας. Δύο ήταν οι ισχυροί παράγοντες στη ζωή της κοινότητάς μας: η δυνατή εβραϊκή πίστη και τα ιδρύματα φιλανθρωπίας και πρόνοιας. Πρέπει να επισημάνω ότι ακόμα κι εδώ στο

Ισραήλ δεν βλέπω να υπάρχει αντίστοιχη ενεργή εβραϊκή ζωή όπως υπήρχε τότε στην Θεσσαλονίκη. Το *Πέσαχ*, για παράδειγμα, ήταν μία από της πιο συναρπαστικές γιορτές. Προετοιμαζόμασταν πολλούς μήνες πριν. Αγοράζαμε καινούριες κατσαρόλες, βάφαμε το σπίτι και γενικώς επικρατούσε μια ιερή ατμόσφαιρα.

Οι αγαπημένες μου γιορτές ήταν το *Πούριμ* και το *Σαβουότ*. Το *Πουρίμ* είχα το δικαίωμα να είμαι άτακτος και δεν με μάλωνε κανείς. Το *Σαβουότ* ο πατέρας μου μού νοίκιαζε ποδήλατο. Όλα τα παιδιά συνήθιζαν να στολίζουν τα μηχανάκια για τον καθιερωμένο διαγωνισμό των "στολισμένων ποδηλάτων". Ήμουν πολύ χαρούμενος που είχα κι εγώ στολισμένο ποδήλατο, και αφιέρωνα πολύ χρόνο και κόπο όταν το στόλιζα. Στο τέλος της γιορτής με έπιανε πάντα κατάθλιψη. Ένιωθα ότι μου στερούσαν ότι το πιο σημαντικό από τη ζωή μου.

Η ζωή της κοινότητας της Θεσσαλονίκης ήταν πολύ έντονη. Η επιτροπή της κοινότητας έφερε την ονομασία *κομμουνιτά*. Οι εύποροι προσέφεραν χρηματικές δωρεές προκειμένου να ενισχύσουν τους απόρους μέσω της *κομμουνιτά*. Δεν υπήρχαν στην Θεσσαλονίκη πεινασμένοι Εβραίοι. Όλοι ενδιαφερόντουσαν για όλους. Στις γιορτές, προσέφεραν πάντα σε όλους τους απόρους τρόφιμα και ρουχισμό. Κάθε γάμος, κάθε γέννα, ακόμη και κάθε κηδεία αφορούσαν όλα τα μέλη της κοινότητας. Ο Εβραίος δεν ένιωθε ποτέ μόνος. Πολλές φορές οι Έλληνες φίλοι μου μού εξέφραζαν την ζήλια τους επειδή ήμουν Εβραίος και αποτελούσα μέλος της *κομμουνιτά*.

**Το φαγητό:** Το πιο συνηθισμένο φαγητό του Σαββάτου ήταν φασολάδα με κρέας και λαχανικά, το ονομαζόμενο πιτζούνς ή πιτζουνίκος, σε περίπτωση που μαγειρευόταν σε μικρή κατσαρόλα. Οι *Εσκεναζί* Εβραίοι το ονομάζουν "*τσούλεντ*". Στην Ελλάδα αυτό το φαγητό μαγειρευόταν με ιδιαίτερα μπαχαρικά και έτσι καθιερώθηκε ως το κύριο πιάτο του Σαββάτου. Κρέας τρώγαμε μόνο το Σάββατο διότι ο μισθός του πατέρα μου ήταν αρκετός μόνο για να καλύψει τις βασικές ανάγκες του φαγητού.

**Οι γλώσσες:** Στο σπίτι μιλούσαμε *λαδίνο*. Τα τούρκικα ήταν η μυστική γλώσσα της μητέρας μου και του πατέρα μου γιατί μόνο αυτοί την μιλούσαν. Ελληνικά δεν ήξεραν και πολύ καλά. Εμείς μιλούσαμε ελληνικά επειδή πηγαίναμε σε ελληνικό σχολείο (όπου πήγαιναν Έλληνες και Εβραίοι μαζί) κι επειδή αυτή ήταν η καθομιλουμένη γλώσσα στη Θεσσαλονίκη.

**Το σχολείο:** Εμείς μέναμε στη γειτονιά του *Βαρόνου Χίρς* όπου ζούσαν Εβραίοι και Έλληνες μαζί. Το σχολείο που φοίτησα ήταν επίσης μεικτό. Η γλώσσα διδασκαλίας στο σχολείο ήταν τα ελληνικά. Εμείς οι Εβραίοι κάναμε και μαθήματα Εβραϊκών και οι Έλληνες κάνανε άλλα μαθήματα. Οι καλύτεροί μου φίλοι ήταν Έλληνες και με μερικούς από αυτούς είμαι ακόμη σε επαφή.

## Έρικα Αμαρίλιο

יְלִיזַבֵּת אֶרִיקָה

**Η συντήρηση της οικογενείας:** Το 1924, ο πατέρας μου, Σαλβατώρ Κούνιο, είχε ένα μικρό φωτογραφείο. Οι πελάτες μας ήταν κυρίως οι φωτογράφοι της Θεσσαλονίκης. Ο πατέρας μου εισήγαγε ειδικό χαρτί για φωτογραφίες από τη Γερμανία και κάθε χρόνο πήγαινε στην πιο σημαντική έκθεση που γινόταν στην Ευρώπη, στο Μπλέιπτσιγκ της Γερμανίας.

**Η οικογένεια:** Το 1924, ο πατέρας μου γνώρισε μέσω κοινών φίλων, την Έλα Λέβη, μία δεκαοχτάχρονη φοιτήτρια της ιατρικής τρίτου έτους στο Μπλέιπτσιγκ. Η μελλοντική μου μητέρα αποφάσισε να αφήσει τις σπουδές, να παντρευτεί τον πατέρα μου και να μεταναστεύσει στην Ελλάδα.

Το σπίτι μας βρισκόταν στην πιο όμορφη περιοχή της πόλης, δίπλα στην θάλασσα. Εκεί, τα σπίτια ήταν διώροφα ή τριώροφα με ωραίους και μεγάλους κήπους. Ο παππούς μου σχεδίασε και έχτισε το σπίτι μας και ο πατέρας μου το επίπλωσε με οτιδήποτε χρειαζόταν για μια άνετη ζωή. Ήθελε να ευχαριστήσει τη νεαρή γυναίκα του η οποία είχε εγκαταλείψει για χάρη του τις σπουδές της και τη μοντέρνα ζωή της Ευρώπης προκειμένου να ζήσει μαζί του.

**Οι ελεύθερες ώρες:** Ο αδελφός μου, ο οποίος ήταν ένα χρόνο μικρότερός μου, είχε τρέλα με το ψάρεμα. Ξυπνούσε πολύ νωρίς το πρωί και καθόταν ώρες ολόκληρες στα βράχια ψαρεύοντας. Μερικές φορές πήγαινα μαζί του, αλλά το δικό του δόλωμα ήταν πάντα πιο νόστιμο από το δικό μου και γι'αυτό τα παρατούσα με απογοήτευση. Το δόλωμα ήταν φτιαγμένο από ψωμί και τυρί και δελέαζε όχι μόνο τα ψάρια αλλά κι εμάς τους ίδιους. Πάντα ετοίμαζα μεγάλες ποσότητες για να τρώω κι εγώ προσμένοντας τα ψάρια.

Μερικές φορές ακούγαμε τις καντάδες που κάνανε τα αγόρια στις αγαπημένες τους. Η μεγάλη κόρη του γείτονα, η Γκλόρια, ήταν δημοφιλής και πολλές φορές άκουγα, με μεγάλη μου χαρά, τις σερενάτες κάτω από το δωμάτιό μου. Έκλεινα τότε τα μάτια μου και ονειρευόμουν ότι ήμουν πλέον μεγάλη και ότι τα τραγούδια αυτά ήταν προορισμένα για μένα. Μερικές φορές το όνειρό μου κοβόταν, καθώς οι γείτονες έριχναν στους τραγουδιστές ένα κουβά νερό και τους ανάγκαζαν να σταματήσουν την καντάδα. Η περίοδος των καντάδων κρατούσε ως τα μέσα του φθινοπώρου. Τα βράδια τους ακούγαμε όταν ερχόντουσαν τραγουδώντας τραγούδια όπως το "μη μου θυμώνεις μάτια μου".

Εμείς τα κορίτσια κεντούσαμε. Παίζαμε επίσης και ένα παιχνίδι που λεγόταν "κλας". Κάθε μία από μας είχε πέντε στρογγυλές πέτρες από την αυλή και μία μαρμάρινη ορθογώνια λεία πέτρα.

**Αλληλοβοήθεια:** Τρεις φορές το χρόνο πηγαίναμε με τους γονείς μας να επισκεφτούμε το εβραϊκό ορφανοτροφείο. Ο αδελφός μου κι εγώ μοιράζαμε γλυκά στα ορφανά παιδιά.

**Παράδοση:** Θυμάμαι πολύ καλά τη γιαγιά μου Μίριαμ και τον παππού μου Μοσέ. Η γιαγιά μου, η νόνα όπως την φωνάζαμε, φορούσε στις γιορτές παραδοσιακά ρούχα: μία άσπρη μπλούζα με μαργαριτάρια, μία κομψή μακριά φούστα που έδενε πίσω και από πάνω ένα μπλε σατέν παλτό με εσωτερική γούνα. Το κεφάλι της ήταν καλυμμένο με ένα κεντημένο μαντήλι το οποίο είχε μικρά διαμάντια.

Το Κιπούρ έπεφτε πάντα στην αρχή της σχολικής χρονιάς. Κανένας από τους Εβραίους μαθητές δεν πήγαινε στο σχολείο, με αποτέλεσμα να λείπουν πολλοί από τις τάξεις. Οι δάσκαλοι λαμβάνοντας υπόψη την απουσία πολλών μαθητών δεν δίδασκαν καινούρια ύλη.

**Οι γλώσσες:** Η γιαγιά μου ήξερε πολύ λίγα ελληνικά. Η μητρική της γλώσσα ήταν τα λαδίνο. Στο σπίτι μιλούσαμε ελληνικά και συγκεκριμένα με την μητέρα μας μιλούσαμε γερμανικά. Ο παππούς μου μιλούσε ελληνικά και μας έλεγε πάντα ιστορίες.

## Ελί Χασίδ

דודן י"א

**Η οικογένεια:** Έτρεφα μεγάλη αγάπη προς τη μητέρα μου. Ήταν καλή νοικοκυρά, αφοσιωμένη μητέρα και άνθρωπος με αρχές. Στις διακοπές του καλοκαιριού τη βοηθούσα να στρώνει τα κρεβάτια ή να τηγανίζει τα μπιφτέκια, τις πατάτες και το κρέας και ως εξαιρετικός μάγειρας δοκίμαζα το φαγητό κατά τη διάρκεια που τηγάνιζα.

Ήμουν άτακτος και γι'αυτό ο πατέρας μου με τιμωρούσε. Η μητέρα μου τον παρακαλούσε, μαζί με μένα, να μη με τιμωρεί. Όταν ήμουν άρρωστος και έπρεπε να πάρω κάποιο φάρμακο, πρώτα έτρωγα ξύλο και μετά το φάρμακο.

**Οι ελεύθερες ώρες:** Στις θερμότερες μέρες του καλοκαιριού πήγαινα στη θάλασσα με τους φίλους μου από τις εννιά το πρωί ως τη μία το μεσημέρι και εκεί περνούσαμε την ώρα μας κολυμπώντας, κάνοντας ηλιοθεραπεία, παίζοντας μπάλα μέσα στη θάλασσα και καμιά φορά με κωπηλασία. Μία φορά την εβδομάδα νοικιάζαμε τη βάρκα του ναυαγοσώστη Ηρακλή και κάναμε κουπί, ο καθένας με τη σειρά του, από την παραλία του "Μεγάλου Αλεξάνδρου" μέχρι τον Λευκό Πύργο. Το Σάββατο το βράδυ πηγαίναμε όλοι μαζί στον κινηματογράφο.

**Το σχολείο:** Οι γονείς μου με γράψανε στο εβραϊκό ιδιωτικό σχολείο Αλτσέχ το οποίο άνηκε σε δύο αδέρφια. Πέρα από τις τάξεις του δημοτικού, στο σχολείο υπήρχαν και τρεις τάξεις τεχνικού γυμνασίου, χωριστά των αρρένων και των θηλέων. Ο διευθυντής για τις τάξεις των αρρένων ήταν ο Ισχάκ Αλτσέχ και ο διευθυντής για τις τάξεις των θηλέων ήταν ο Αλμπέρ.

Ένας από τους καθηγητές μας, ο Πολυχρονιάδης, συνήθιζε να λέει: "Ο βαθμός δέκα ανήκει στο Θεό, ο βαθμός εννιά σε μένα και ο βαθμός οχτώ και κάτω στους μαθητές". Αυτή η πρόταση δικαιολογούσε τον τρόπο με τον οποίο βαθμολογούσε τους μαθητές. Η μητρική γλώσσα των μαθητών ήταν τα λαδίνο. Στο σχολείο δίδασκαν επιπλέον γαλλικά, ελληνικά και λίγα εβραϊκά και αγγλικά.

Στην τάξη μας δίδασκαν και τα δύο αδέρφια Αλτσέχ: ο Ισχάκ, που ήταν ψηλός και εύσωμος, δίδασκε μαθηματικά, θρησκευτικά (Ιουδαϊσμό), εμπόριο, λογιστική και γαλλικά. Ο Αλμπέρ, που ήταν κοντός και ευγενικός, δίδασκε γλώσσα και γαλλική λογοτεχνία. Μια φορά ο Αλμπέρ μας δίδαξε ένα ποίημα: «Ο Δίας, βασιλιάς των θεών, κάλεσε όλα τα ζώα να αναφέρουν τα παράπονά τους. Η μαϊμού έλεγε: Εγώ δεν έχω κανένα παράπονο αλλά η αρκούδα..» και μόλις είπε την λέξη αρκούδα, δείχνοντας με το δάχτυλο προς την πόρτα, μπήκε ξαφνικά ο ψηλός και εύσωμος Ισχάκ ο οποίος είχε έρθει για να κάνει μία ανακοίνωση στους μαθητές.

### Τι δουλειά κάνανε:

עִיבָּוֶי פִּמְב

Στο τέλος του 19<sup>ου</sup> αιώνα και στις αρχές του 20<sup>ου</sup> υπήρχαν στην Θεσσαλονίκη 4000 Εβραίοι έμποροι και παντοπώλες, 2000 αχθοφόροι, 600 ναυτικοί, 250 κτηματομεσίτες, 250 κρεοπώλες, 150 μεταλλουργοί, 150 ψαράδες και περίπου 600 τεχνίτες. 400 Εβραίοι ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες (δάσκαλοι, φαρμακοποιοί, δικηγόροι, γιατροί, μηχανικοί και δημοσιογράφοι), πολλοί εργάζονταν στη μεταξοβιομηχανία, τη βιομηχανία τροφίμων και άλλοι ως υπάλληλοι σε διάφορες υπηρεσίες.

40 περίπου οικογένειες ανήκαν στην ανώτερη κοινωνικο-οικονομική τάξη. Παρότι οι περισσότεροι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης ανήκαν στη χαμηλότερη κοινωνικο-επαγγελματική τάξη, ο ρόλος τους στην οικονομία της πόλης υπήρξε σημαντικός και ουσιώδης. Σύμφωνα με αξιολόγηση που έγινε το 1898, τα τρία τέταρτα των εμπορών της Θεσσαλονίκης ήταν Εβραίοι.

Από τα τέλη του 19<sup>ου</sup> αιώνα η Θεσσαλονίκη καθιερώθηκε ως σημαντικό εμπορικό και τουριστικό κέντρο. Το καινούριο λιμάνι της πόλης αποτελούσε διασταύρωση πολλών διεθνών σημαντικών εμπορικών δραστηριοτήτων.

Η πόλη άρχισε να εξελίσσεται, εν μέρη κατόπιν πρωτοβουλίας και εν μέρει εξαιτίας των μεγάλων πυρκαγιών που έπληξαν την πόλη. Οι καινούργιες οικονομικές πρωτοβουλίες χρηματοδοτήθηκαν από τις πλούσιες εβραϊκές οικογένειες Ρότσιλντ, Χιρς και Αλλατίνη.

Οι Εβραίες γυναίκες ασκούσαν παραδοσιακά επαγγέλματα όπως το ράψιμο και το κέντημα ενώ από το τέλος του 19<sup>ου</sup> αιώνα άρχισαν να δουλεύουν και ως εργάτριες σε εργοστάσια. Λόγω των δύσκολων οικονομικών συνθηκών οι γυναίκες αναγκάζονταν να δουλεύουν ως καθαρίστριες, μαγείρισσες και υπηρέτριες. Η έντονη δραστηριότητα του λιμανιού της Θεσσαλονίκης σταματούσε τα Σάββατα επειδή οι περισσότεροι εργάτες – αχθοφόροι, εφοριακοί, γραμματείς κτλ. ήταν Εβραίοι.

## Ποια γλώσσα μιλούσαν;

באב הַפֿשׁ מִדְּבַר ם

Οι περισσότεροι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης ήταν από την Ισπανία και η καθημερινή τους γλώσσα ήταν τα *λαδίνο*.

Τι είναι τα *λαδίνο*; Στα ισπανικά που μιλούσαν οι Εβραίοι της Ισπανίας εισχώρησαν λέξεις στα εβραϊκά (τη γλώσσα των ιερών εβραϊκών κειμένων). Στα χρόνια της περιπλάνησης των Εβραίων μετά την διωγμό τους από την Ισπανία, το 1492, εισχώρησαν στην ισπανική γλώσσα τουρκικές και αργότερα ελληνικές λέξεις. Αυτά τα ιδιαίτερα ισπανικά με την προσθήκη των εβραϊκών, των ελληνικών και του τουρκικών είναι τα *λαδίνο*. Τα *λαδίνο* δεν ήταν όμως η μοναδική γλώσσα που μιλούσαν οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης. Μεταξύ των ανώτερων τάξεων υπήρχαν και οικογένειες ιταλικής καταγωγής που έμεναν στην πόλη πάνω από διακόσια χρόνια και μιλούσαν μεταξύ τους ιταλικά μέχρι το τέλος του 19<sup>ου</sup> αιώνα.

Στο τέλος του αιώνα άρχισε η οργάνωση *KIAX* να διαδίδει τη γαλλική γλώσσα και κουλτούρα. Σταδιακά τα γαλλικά αντικατέστησαν τα ιταλικά και τα *λαδίνο*. Η εβραϊκή γλώσσα άρχισε επίσης να διεισδύει στη Θεσσαλονίκη στα τέλη του αιώνα. Λόγω του ότι η Θεσσαλονίκη βρισκόταν υπό Τουρκική κατοχή μέχρι τις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα υπήρχαν Εβραίοι που μιλούσαν τουρκικά. Με τον ντόπιο πληθυσμό οι Εβραίοι μιλούσαν ελληνικά και αυτή ήταν και η πρώτη γλώσσα που τα εβραϊόπουλα μάθαιναν στα δημόσια σχολεία.

## Σε ποια σχολεία πήγαιναν;

ד'תמ"ז ה'פ"א

Μετά το διωγμό των Εβραίων από την Ισπανία και μέχρι τον 19ο αιώνα αποτέλεσε η Θεσσαλονίκη το κέντρο των Εβραϊκών θρησκευτικών σπουδών σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τα εβραϊκά θρησκευτικά σχολεία και κέντρα μάθησης (τα αποκαλούμενα *Γιεσιβότ*) της πόλης ήταν φημισμένα για τους εξέχοντες σοφούς δασκάλους και μαθητές τους καθώς επίσης και τις μεγάλες και πλούσιες βιβλιοθήκες τους .

Στα τέλη του 19ου αιώνα εισχώρησε στη Θεσσαλονίκη η παιδεία δυτικού τύπου. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της πόλης ήταν ποικίλα. Το κάθε ένα με ξεχωριστό χαρακτήρα:

**Το Ταλμούδ Τορά Ανκαντόλ** – ίδρυμα με κεντρικό ρόλο στη ζωή των Εβραίων της Θεσσαλονίκης του 16ου αιώνα. Κατά τον 20ο αιώνα η διδακτέα ύλη επικεντρώθηκε στην ανάγνωση προσευχών, τη διδασκαλία της Βίβλου και της αριθμητικής, όλα διδακτέα στα *λαδίνο*.

**Το σχολείο της Αλιάνς** το 1873 ιδρύθηκε το πρώτο σχολείο της Αλιάνς στη Θεσσαλονίκη. Φοιτούσαν σ'αυτό 200 άρρενες μαθητές. Μάθαιναν 4 γλώσσες: εβραϊκά, γαλλικά, ιταλικά και τούρκικα. Στη συνέχεια εισχώρησαν και τα ελληνικά. Εκτός των μαθημάτων, το σχολείο προσέφερε επίσης και επαγγελματική κατάρτιση στους τομείς της μεταλλουργίας και της τυπογραφίας.

**Παιδεία για τα κορίτσια** – το 1874 η Αλιάνς ίδρυσε και σχολείο για τα κορίτσια της πόλης. Η διαδικασία ίδρυσης του σχολείου θηλέων ήταν αργή λόγω του ότι η παραδοσιακή εκπαίδευση των Εβραίων της περιοχής της Μεσογείου, όσον αφορά τα κορίτσια, επικεντρωνόταν στην προετοιμασία τους για το ρόλο της νοικοκυράς.

**Άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα** – τα εβραιόπουλα της Θεσσαλονίκης φοιτούσαν επίσης και σε άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα, π.χ. σε δημόσια σχολεία, σε ιδιωτικά σχολεία, όπως το ιταλικό σχολείο, που ίδρυσε ο Μοσέ Φερνάντεζ. Το σχολείο αυτό δέχτηκε χρηματική υποστήριξη από την ιταλική κυβέρνηση και φοιτούσαν σε αυτό παιδιά πλούσιων οικογενειών. Φημισμένο ιδιωτικό σχολείο ήταν επίσης το σχολείο *Αλτσέχ* που ιδρύθηκε από τον Ιακώβ Αλτσέχ το 1898. Σ'αυτό δίδασκαν εβραϊκά με τη μέθοδο *εβραϊκά στα εβραϊκά*, γενικά μαθήματα και άλλες γλώσσες. Υπό τη διεύθυνση της οικογένειας Αλτσέχ το σχολείο εξελίχθηκε σε μεγάλο εκπαιδευτικό ίδρυμα που συμπεριλάμβανε δημοτικό και γυμνάσιο.

Κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του 20<sup>ου</sup> αιώνα τα περισσότερα εβραιόπουλα, ηλικίας 5 έως 12, φοιτούσαν σε σχολείο περίπου για 7 χρόνια. Με το τέλος της φοίτησής του, πολλά έπιαναν δουλειά ως βοηθοί ή ως μαθητευόμενοι σε εργαστήρια ή βοηθούσαν τους πατέρες τους στα μπακάλικα και στα εμπορικά μαγαζιά. Άλλα συνέχιζαν να φοιτούν σε επαγγελματικές σχολές. Πολλές οικογένειες δεν είχαν τη δυνατότητα να χρηματοδοτήσουν τις σπουδές των παιδιών τους και πολλά παιδιά πήγαιναν μόνο στις πρώτες τάξεις (δύο με τέσσερα χρόνια). Υπήρχαν και παιδιά που δεν πήγαιναν καθόλου στο σχολείο και άρχιζαν να δουλεύουν σε μικρή ηλικία (8-10 χρονών) ως μεταφορείς, αχθοφόροι, εφημεριδοπώλες, βοηθοί σε φαρμακεία, ως εργάτες σε καπνεργοστάσια κλπ.

Υπήρχαν γονείς που προτίμησαν να στείλουν τα παιδιά τους σε ελληνικά σχολεία. Από το 1931 όλα τα εβραιόπουλα ήταν υποχρεωμένα να φοιτούν σε ελληνικά σχολεία.

## Η Ζωή της κοινότητας και η κοινωνική πρόνοια

תורת הרצון הליהק י"ח

Η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης αριθμούσε κατά τη διάρκεια διαφόρων περιόδων μεταξύ 50,000 και 80,000 άτομα. Η εσωτερική οργάνωση της κοινότητας ήταν άριστη. Κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας, ο Σουλτάνος της παρείχε το δικαίωμα αυτόνομης ηγεσίας.

Το 1912, όταν η Θεσσαλονίκη πέρασε σε ελληνικά χέρια, οι ελληνικές αρχές αναγνώρισαν κι αυτές το δικαίωμα των Εβραίων να διευθύνουν ανεξάρτητα τη ζωή τους στους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας, της θρησκείας και της εκπαίδευσης. Το Σάββατο οριζόταν από το νόμο ως μέρα ανάπαυσης για τους Εβραίους και τόνιζε ότι οι Αρχές δεν θα καλούσαν τους Εβραίους για διευκρινήσεις κατά τη διάρκεια του Σαββάτου ή των εορτών τους.

Από τον 17ο αιώνα το Συμβούλιο αποτελούσε το μοναδικό εξωτερικό και εσωτερικό αντιπροσωπευτικό φορέα της Κοινότητας. Στην αρχή, το Συμβούλιο εκλεγόταν αποκλειστικά από τα 70 μέλη της επιτροπής. Αργότερα, το δικαίωμα ψήφου εκχωρήθηκε σε όλα τα μέλη της Κοινότητας.

Το Συμβούλιο της κοινότητας διηύθυνε τη δημόσια ζωή της κοινότητας σε όλους τους τομείς: ίδρυε και διηύθυνε πολλαπλά φιλανθρωπικά και πολιτιστικά ιδρύματα καθώς επίσης και δημοτικά ιδρύματα όπως σχολεία, νοσοκομεία, κλινικές, φρενοκομεία κλπ.

Τα έσοδα της κοινότητας προέρχονταν από την άμεση και έμμεση φορολόγηση των μελών της. Τα κονδύλια προορίζονταν για τη χρηματοδότηση:

### **1. Εκπαιδευτικών ιδρυμάτων:**

Θρησκευτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και σχολείων

### **2. Ιατρικών ιδρυμάτων:**

- Το 1903 ολοκληρώθηκε η οικοδόμηση του νοσοκομείου Χιρς το οποίο περιλάμβανε 48 κρεβάτια και άλλα 12 στη μαιευτική πτέρυγα. Η νοσηλεία ήταν δωρεάν για όσους είχαν ανάγκη.
- Τη διαχείριση φαρμακείων και κλινικών.

### **3. Έργων Κοινωνικής πρόνοιας:**

Περίπου 300 εβραϊκές οικογένειες λάμβαναν κάθε βδομάδα 100 δραχμές. Η κοινότητα υποστήριζε ορφανοτροφεία, φρενοκομεία και γηροκομεία. Κατά τη διάρκεια της γιορτής του *Πέσαχ* μοίραζαν *ματσά* (άζυμο) στους άπορους. Το χειμώνα μοίραζαν στις άπορες οικογένειες κάρβουνο για θέρμανση. Επίσης έδιναν προίκα στις ορφανές νέφες και οι άποροι λάμβαναν χρηματική βοήθεια για την εκτέλεση κηδεϊών.

## Και τι άλλο:

????? για ημια

Πολλοί από τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης συνήθιζαν να περνούν τις ελεύθερες ώρες τους στο σπίτι τους με την οικογένειά τους. Οι γυναίκες, όταν δεν ασχολούνταν με τις δουλειές του σπιτιού, κεντούσαν ή έραβαν μαζί με τις νεαρότερες κόρες τους τραγουδώντας σεφαραδίτικες ρομαντσάδες. Τα απογεύματα, και κυρίως τα Σάββατα, κάθονταν στις αυλές τους κοιτάζοντας τους διαβάτες, φλυαρώντας και τρώγοντας σπόρια με μεγάλη ευχαρίστηση. Άλλη μορφή διασκέδασης, κυρίως για τους άντρες, ήταν τα καφενεία όπου έπαιζαν χαρτιά και ντόμινο.

## Αθλητισμός

Ο σημαντικότερος εβραϊκός αθλητικός σύλλογος ήταν η «Ουνιόν Σπορτ». Τα μέλη της συμμετείχαν σε πρωταθλήματα ποδοσφαίρου, τρεξίματος και πυγμαχίας εναντίον ελληνικών συλλόγων.

«Έλαβα την αθλητική παιδεία μου χάρις στην ομάδα *Μακάμπι Θεσσαλονίκης* που τότε ήταν παγκοσμίως γνωστή. Μαθαίναμε ποδόσφαιρο, πυγμαχία και άλλα αθλήματα. Ο προπονητής μου στην πυγμαχία ήταν ο Ντίνο Ουζιέλ και η ομάδα μας από τις πιο ξακουστές στην Ελλάδα. Το 1937 ανακηρύχθηκα πρωταθλητής μεσαίων βαρών και ο Ντίνο Ουζιέλ ημι-βαρέων βαρών», μας διηγείται ο Γιαακώβ Ραζόν, επιζών του Ολοκαυτώματος.

Τη γιορτή του *Χανουκά* οι σύλλογοι συνήθιζαν να παρουσιάζουν εντυπωσιακές γυμναστικές επιδείξεις και θεατρικές παραστάσεις.

## Κινηματογράφος

Οι πρωτοπόροι του κινηματογράφου ήταν τα αδέρφια Πέππο και Λέων Σεγκούρα, ιδιοκτήτες της αίθουσας σινεμά «Ολύμπια» καθώς επίσης και άλλων σινεμά στη πόλη. Ο Σαμ Αλαλούφ ήταν ιδιοκτήτης της αίθουσας *Παλλάς*. Η έξοδος στον κινηματογράφο αποτελούσε έναν από τους πιο διαδεδομένους τύπους διασκέδασης για τους Εβραίους της εποχής.

## Παραλία

Χάρις το γεγονός ότι η Θεσσαλονίκη βρίσκεται πάνω στη θάλασσα, πολλοί περνούσαν τις ελεύθερες ώρες τους πηγαίνοντας για ψάρεμα, κολύμπι και βαρκάδες.

## Οι ιστορίες του Τζόχα

על-היסטוריה

Ο Τζόχας ήταν ο κεντρικός χαρακτήρας στις λαϊκές ιστορίες των Εβραίων της Ισπανίας, και κατά συνέπεια των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Άλλοτε κουτός και άλλοτε έξυπνος, άλλοτε απατεώνας και άλλοτε τίμιος, λυπημένος ή χαρούμενος, πλούσιος και άλλοτε φτωχός. Οι ιστορίες του Τζοχά περιγράφουν καταστάσεις από τη ζωή και τις διηγούνται ή τις διάβαζαν προκειμένου να μεταβιβάσουν το ηθικό δίδαγμα που έβγαινε μέσα από αυτές.

### Ο γιος του Τζόχα

Ο Τζόχας είχε ένα γιο που έκανε πάντα το αντίθετο από ό,τι του έλεγε ο πατέρας του. Όταν ο Τζόχας το συνειδητοποίησε αποφάσισε να του λέει πάντα το αντίθετο απ' αυτό που ήθελε να του πει προκειμένου να σιγουρευτεί πως ο γιος του θα κάνει αυτό που πρέπει. Όταν ήθελε ο Τζόχας ο γιος του να έρθει, του φώναζε «Φύγε» και ο γιος του ερχόταν. Όταν ήθελε ο γιος του να φύγει του φώναζε «Έλα» και αυτός έφευγε. Έτσι λυνόταν το πρόβλημα.

Μια μέρα έπρεπε να διασχίσουν ένα ποτάμι. Το γαϊδούρι του Τζόχα ήταν παραφορτωμένο και τα πακέτα άρχισαν να πέφτουν στο νερό. Λέει ο Τζόχας στο γιο του: «Ρίξε όλα τα πακέτα στο νερό» ώστε ο γιος του να τα σηκώσει και να τα ξαναφορτώσει στο γαϊδούρι. Ο γιος του έκανε ό,τι του είπε ο πατέρας του και έριξε όλα τα πακέτα στο νερό.

«Τι έκανες γιε μου; γιατί έριξες τα πάντα στο νερό; χάθηκαν όλα! Πάντα κάνεις το αντίθετο απ' αυτό που σου λέω, γιατί όμως αυτή τη φορά έκανες ακριβώς αυτό που σου είπα;» ρώτησε ο Τζόχας. Και του απαντάει ο γιος του: «Ήθελα κι εγώ να σου δείξω μια φορά τι βλακείες μου ζητάς πάντα να κάνω. Αλλά εγώ πάντα κάνω το αντίθετο -που είναι και το σωστό!»

### Το χαστούκι του Τζόχα

Ο Τζόχας έστειλε μια μέρα το γιο του στο πηγάδι να φέρει νερό. Του έδωσε ένα πήλινο πιθάρι λέγοντας του: «Μόνο πρόσεξε να μην το σπάσεις στο δρόμο!» δίνοντάς του ένα δυνατό χαστούκι. Ο γιος άρχισε να κλαίει και ρώτησε το πατέρα του: «Γιατί με χαστούκισες; Τι έκανα; Ακόμη δε το' έσπασα το πιθάρι». Και του απαντάει ο Τζόχας: «Και σε τι θα με βοηθήσει το χαστούκι μετά που θα το σπάσεις;»

### Ο Τζόχας και το γαϊδούρι που έμαθε να μην τρώει

Ο Τζόχας είχε ένα γαϊδουράκι. Το πρωί του έδινε να φάει και μετά το φόρτωνε με εμπορεύματα και πήγαιναν στο παζάρι. Το απόγευμα γύριζε σπίτι, έβαζε το γαϊδούρι στο στάβλο και του έδινε πάλι να φάει.

Ήρθαν μέρες πείνας και δεν είχε αρκετό φαγητό ούτε για τους ανθρώπους. Ο Τζόχας ήθελε να κάνει οικονομία στο φαγητό και έτσι σκέφτηκε: «Θα ταΐζω το γαϊδουράκι μου μια φορά την ημέρα και θα του φτάνει». Έτσι άρχισε να το ταΐζει μόνο το πρωί.

Είδε ο Τζόχας ότι το γαϊδουράκι δεν έχει πρόβλημα στο κουβάλημα και σκέφτηκε «Τέλεια!» Έτσι κάνω πολύ οικονομία στο φαγητό. Πρέπει να του μάθω να τρώει ακόμα λιγότερο!» κι άρχισε να μειώνει την ποσότητα του φαγητού.

Πέρασαν δυο εβδομάδες. Είδε ο Τζόχας ότι το γαϊδουράκι δουλεύει κανονικά και σκέφτηκε πάλι: «Πρέπει να του μάθω να μην τρώει καθόλου» και άρχισε να του δίνει ακόμα λιγότερο φαγητό.

Ένα πρωί φόρτωσε ο Τζόχας το γαϊδουράκι και ξεκίνησε για το παζάρι χωρίς να του δώσει να φάει. Ξαφνικά στη μέση του δρόμου το γαϊδουράκι κατέρρευσε και πέθανε. Είπε τότε ο Τζόχας: «Τι κακοτυχία. Τώρα που κατάφερα να του μάθω να δουλεύει χωρίς να τρώει βρήκε το γαϊδούρι μου να να πεθάνει...»!

#### Ο Τζόχας και η γειτόνισσα

Ζήτησε ο Τζόχας από τη γειτόνισσά του να του δανείσει μια κατσαρόλα. Στην αρχή αυτή δε συμφωνούσε. Μετά από πολλά παρακάλια αυτή δέχτηκε. Πέρασαν μερικές μέρες και ο Τζόχας επέστρεψε τη κατσαρόλα και μέσα σ' αυτή μια μικρότερη χάλκινη κατσαρόλα. « Εγώ σου δάνεισα μια μόνο χύτρα» του είπε η γειτόνισσα. Της απαντάει ο Τζόχας: «Σωστά αλλά εν τω μεταξύ η κατσαρόλα σου έμεινε έγκυος και γέννησε μια μικρότερη».

Μετά από μερικές μέρες δανείστηκε ο Τζόχας πάλι μια κατσαρόλα από τη γειτόνισσά του όμως αυτή τη φορά άργησε να της την επιστρέψει. Θύμωσε τότε αυτή και του ζήτησε να της την επιστρέψει αμέσως. Ο Τζόχας της απάντησε: «Δυστυχώς δεν μπορώ να σου την επιστρέψω, η κατσαρόλα πέθανε.» Έκπληκτη η γειτόνισσα ρώτησε: «Πεθαίνουν οι κατσαρόλες;», και ο Τζόχα της απαντά: «Γιατί μήπως γεννάνε;»

#### Ο Τζόχας και ο γάμος

Μια φορά περνούσε ο Τζόχας έξω από το σπίτι ενός πλούσιου και είδε ένα σωρό διακεκριμένους ανθρώπους να μπαίνουν μέσα. Του είπαν ότι έρχονταν για το γάμο του γιου του πλούσιου. Ο Τζόχας ήθελε κι αυτός να είναι μεταξύ των καλεσμένων αλλά ο θυρωρός δεν τον άφησε να μπει. Τι έκανε τότε ο Τζόχας; Πήγε και φόρεσε τα καλά του ρούχα και επέστρεψε στο σπίτι του πλούσιου. Αυτή τη φορά τον καλοδέχτηκαν. Την ώρα του δείπνου βούτηξε ο Τζόχας τα μανίκια του στο μπολ με την πλουσιοπάροχη σούπα και τους είπε: «Φάτε μανίκια μου από αυτό το πεντανόστιμο φαγητό!». Έκπληκτοι οι καλεσμένοι τον ρώτησαν γιατί το έκανε κι αυτός τους απάντησε: «Βρίσκομαι εδώ χάρις στα ρούχα μου. Άρα έχουν κι αυτά δικαίωμα να απολαύσουν το φαγητό!»

#### Ο Τζόχας και η κάπα

Ο Τζόχας αρραβωνιάστηκε. Προς τιμή του αρραβώνα ο πατέρας του τού αγόρασε μία κάπα. Ο Τζόχας την φόρεσε και πήγε να επισκεφτεί την αρραβωνιαστικιά του. Όταν έφτασε στο σπίτι της, κρέμασε την κάπα του σ' ένα κρεμαστάρι κοντά στην

είσοδο. Ένας από τους υπηρέτες την είδε και την πήρε. Όταν βγήκε ο Τζόχας από το σπίτι δεν την βρήκε. Τσίριξε και φώναξε από το θυμό του που την έχασε. Μαζεύτηκε τριγύρω του κόσμος. Ο Τζόχας λέει τότε δυνατά: «Αν ο κλέφτης δε μου επιστρέψει την κάπα θα κάνω ότι έκανε και ο πατέρας μου». Ο κλέφτης τον άκουσε και τρόμαξε και αμέσως του την επέστρεψε λέγοντάς του πως το έκανε γι' αστείο και ότι δεν είχε σκοπό να την κρατήσει. Όταν ρώτησε τον Τζόχα τι έκανε ο πατέρας του όταν του έκλεψαν την δικιά του κάπα αυτός του απάντησε: «Πολύ απλά αγόρασε καινούρια».